



אלוהים מאמין באדם: מבוא להגותו

של אברהם יהושע השל והשלכותיה החברתיות

ד"ר דרור בונדי

שיעור 1

היטלר או תיקון עולם: רגע לידתו של השל כהוגה יהודי אלטרנטיבי

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), אלוהים מאמין באדם: היהדות, הציונות והצדק
החברתי של אברהם יהושע השל (דביר, 2011), עמ' 28

השל: היכן היום באמריקה שומעים אנו קול כקולם של נביאי ישראל? מרטין לותר קינג הוא אות
שאלוהים לא זנח את ארצות הברית של אמריקה. אלוהים שלח אותו אלינו. נוכחותו תקווה היא
לאמריקה. שליחותו מקודשת, למנהיגותו חשיבות עליונה עבור כל אחד מאיתנו.
קינג: הוא אכן נביא אמת גדול... פה ושם מגלים אנו את אלו שמסרבים לשקוט מאחורי הגנת חלונות
הזכוכית הצבעוניים, שאינם חדלים לבקש את גילוי הרלוונטיות של התובנות האתיות האדירות של
המורשת היהודית-נוצרית שלנו, להיום, לדורנו. אני חש שהרב השל הוא אחד מן האנשים שרלוונטיים
לכל הזמנים, שניצבים תמיד בתובנה נבואית להדריך אותנו בימים קשים אלו.

אברהם יהושע השל, בתוך: דרור בונדי, אלוהים, דמוקרטיה, הומניזם –
במשנתו של אברהם יהושע השל (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2018), עמ' 28

היהודים – אשר מילאו תפקיד מרכזי בפוליטיקה, בכלכלה ובעניינים החברתיים של ארצם – מוכרחים
היו לעזוב את ספרד, מולדתם. כיבוש העולם החדש הושג בלעדיהם. לו נשארו בחצי האי האיברי,
ודאי היו שותפים למעשי הכובשים הספרדים. כאשר הללו הגיעו להאיטי, הם מצאו שם יותר ממיליון
תושבים. עשרים שנה לאחר מכן נותרו מהם רק אלף. היהודים הנואשים של 1492 לא יכלו לדעת מה
נחסך מהם.

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), התפילה: תשוקת האדם לאלוהים
(משכל, 2019), עמ' 163-164

באותם חודשים בברלין עברו עלי רגעים של מרה שחורה. חשתי בודד ביותר עם בעיותיי וחרדותיי.
הלכתי לבדי בערבים ברחובותיה הנהדרים של ברלין. התפעלתי מהסולידיות של הארכיטקטורה שלה,
מהדחף והעוצמה הכובשים של ציוויליזציה דינמית. היו שם קונצרטים, הצגות תיאטרון והרצאות של
חוקרים מפורסמים על התיאוריות וההמצאות העדכניות ביותר, והרהרתי בלבי אם ללכת לראות את
המחזה החדש של מקס ריינהרט או ללכת לשמוע הרצאה על אודות תורת היחסות.

לפתע פתאום הבחנתי כי השמש כבר שקעה, הערב הגיע. מאימתי קוראים את שמע בערבית? שכחתי את אלוהים - שכחתי את מעמד הר סיני - שכחתי שהשקיעה היא my business - שהמשימה שלי היא "לתקן עולם במלכות שדי". אז החילותי לומר את מילותיה של תפילת ערבית...

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), התפילה: תשוקת האדם לאלוהים
(משכל, 2019), עמ' 224-227

היה היתה חבורה של מטפסי הרים חסרי ניסיון שהלכו בלא מדריכים ונכנסו בפזיזות לתוך ארץ לא נודעת. לפתע, מדף סלע צנח תחת כפות רגליהם והם נפלו לאחור לתוך מאורה מפחידה. הם התאוששו מההלם באפלת המאורה, רק כדי למצוא את עצמם מותקפים על ידי נחיל של נחשים זועמים... למרבה הפלא, אדם אחד נראה כאילו הוא מתעלם מן הקרב. כשקולות המחאה של עמיתיו הנאבקים גערו בו שאינו נלחם, קרא אליהם בחזרה: "אם נישאר כאן, כולנו נהיה מתים לפני הנחשים. אני מחפש דרך מילוט מן המאורה בעבור כולנו!"...

עולמנו אינו נראה שונה כל כך ממאורת נחשים. לא שקענו לתוך מאורה ב-1939, אפילו לא ב-1933. ירדנו לתוכה לפני דורות, והנחשים שלחו את ארסם לתוך מחזור הדם של האנושות... טוב ורע, שפעם היו ממשיים כיום ולילה, הפכו לערפל סמיך... וכאשר תאוות הבצע, הקנאה והרצון הנמהר לעוצמה הבשילו, פרצו הנחשים שטופחו בחיק הציוויליזציה שלנו ממאורותיהם והתנפלו על אומות חסרות ישע...

אדם עם רובה כמוהו כחיה ללא רובה. הריגת הנחשים תציל אותנו לעת עתה, אך לא לעד... המשימה הגדולה ביותר של תקופתנו היא לחלץ את נשמות בני האדם ממאורת הנחשים. העולם חווה בעבר את מעורבותו של אלוהים. הבה נזכור תמיד שהחוש שלנו למקודש חיוני בעבורנו כאור השמש. אין ולא יהיו טבע ללא רוח, עולם ללא תורה, אחווה ללא אבא ואנושיות ללא קשר עם אלוהים... אלוהים נוכח בכל מקום או בשום מקום, אבא של כל אדם או של אף אדם.

שיעור 2

גזענות או אלוהים: אלוהים כהורה כל האדם

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), "דת וגזע", בתוך: אלוהים מאמין באדם: היהדות, הציונות והצדק החברתי של אברהם יהושע השל (דביר, 2011), עמ' 29-30

דת וגזע. איך ניתן להגות את שתי המילים יחדיו? לפעול ברוח הדת משמע לאחד את הנתון בפירוד, לזכור שהאנושות כשלמות אחת היא בנו האהוב של אלוהים. לפעול ברוח הגזע משמע להפריד, לקרוע, לבתר את בשרה של האנושיות החיה. האם כך יאה לכבד אב? לענות את בנו? כיצד אנו יכולים לשמוע את המילה "גזע" ולא לחוש כל מוסר כליות?... מהי אלילות? כל אל שהוא שלי אך לא שלך, כל אל שאכפת לו ממני אך לא ממך – זהו אליל. אמונה באלוהים אינה סתם פוליסת ביטוח חיים-שאחרי-המוות. שנאת-האחר על רקע גזעני או דתי מן ההכרח שתוכר בתור מה שהיא: כפירה, שטניות, נאצה כלפי שמיא... לחשוב על אדם במונחים של לבן, שחור, או צהוב, זה יותר מאשר טעות. זו היא מחלת עיניים, סרטן בנשמה.

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), "דת וגזע", בתוך: אלוהים מאמין באדם: היהדות, הציונות והצדק החברתי של אברהם יהושע השל (דביר, 2011), עמ' 39-40

הכל עשויים להודות ששוויון הוא דבר טוב, מטרה נעלה. מה שחסר הוא תחושת המפלצתיות של חוסר-השוויון. מנקודת מבטה של האמונה הנבואית, מצבו העגום של הצדק הוא מצבו העגום של אלוהים... לא האנושות היא שחננה את השמיים בכוכבים שלא ניתן להעביר שבחם. לא החברה היא שהעניקה לכל אדם את זכויותיו שאינן ניתנות להעברה. שוויון כל האדם אינו הודות לטהרת האדם או למעלתו. שוויון כל האדם הוא הודות לאהבתו של אלוהים ולמחויבות שלו כלפי כל אדם. ערכו המוחלט של האדם אינו הודות למעלתו, אף לא הודות לאמונתו. ערכו המוחלט של האדם הוא הודות למעלתו של אלוהים, הודות לאמונתו של אלוהים. בכל מקום שתראה עקבותיו של אדם, שם שוכנת נוכחות אלוהים...

כיצד אוכל למנוע מאחרים את שאינו שייך לי? שוויון כמצווה דתית מתעלה מעבר לעיקרון של שוויון בפני החוק. שוויון כמצווה דתית משמע מעורבות אישית, רעות, יראת-קודש הדדית ואכפתיות הדדית.

משמעו שאני נפגע כשאדם שחור נעלב. משמעו שאני מתאבל על שאיבדתי בעצמי כל אימת שאדם שחור נשלל מזכויותיו.

אין תובנה גלויה יותר: אלוהים אחד, והאנושות אחת. אין אפשרות מאיימת יותר: שמו של אלוהים עלול להתחלל. אלוהים הוא ייחוסו המשפחתי של כל אדם. או שאלוהים הוא האב של כל אדם או של אף אדם. צלם אלוהים קיים בכל אדם או באף אדם.

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), "אף דת אינה אי", בתוך: אלוהים מאמין באדם: היהדות, הצינונות והצדק החברתי של אברהם יהושע השל (דביר, 2011), עמ' 164-167

על בסיס מה נוכל אנו, אנשים בעלי מחויבויות דתיות שונות, לפגוש אחד את האחר? בראש ובראשונה נפגשים אנו כבני-אנוש, החולקים כה רבות במשותף: לב, פנים, קול, נוכחותה של נשמה, פחדים, תקווה, יכולת לתת אמון, מסוגלות להעניק רחמים והבנה, אחוות הקיום האנושי. משימתי הראשונה בכל מפגש היא להבין את אנושיותו של האדם העומד נכחי, לחוש את אחוות הקיום האנושי, את סולידאריות הקיום. לפגוש בן-אנוש – זהו אתגר עצום לשכל וללב. עליי להיזכר במה שבדרך כלל אני שוכח. בן-אנוש איננו רק פרט טיפוסי למין הנקרא הומו-ספיינס. הוא כל האנושיות באדם אחד; וכל אימת שאדם אחד נפגע – נפגעים אנו כולנו. האנושי הוא גילוי של האלוהי, וכל האדם אחד הוא בתשומת לבו של אלוהים לאדם. רבים הם הדברים היקרים על פני האדמה, חלקם אף קדושים; האנושיות היא קודש הקדושים. לפגוש בן-אנוש זו היא הזדמנות לחוש בצלם אלוהים, בנוכחות של אלוהים. על פי פרשנות חז"ל, אמר ה' למשה: "כל מקום שאתה מוצא רושם רגלי אדם – שם אני לפניך".

כאשר אני קושר שיחה עם אדם בעל מחויבות דתית שונה ומגלה כי אנו חלוקים בנושאים המקודשים לנו, האם צלם אלוהים שעמד נכחי נעלם? האם אלוהים חדל לעמוד לפני? האם ההבדל הקיים במחויבות הדתית הורס את אחוות הקיום האנושי? האם העובדה שאנו שונים במושגינו על אלוהים מבטלת את שיש לנו במשותף: צלם אלוהים?

אין ספק, כל בני האדם הם בני אב אחד. ואולם בידיהם גם הכוח לאבד זכות אבות זו, להפוך לממרים, לממזרים מרצון, "בְּנֵי לֹא אֱמָן בָּם" (דברים לב, כ). אין זה קשר דם או בשר; הכבוד וקבלת העול הם המקיימים את הזכות להיות בן. אנו טוענים להיותנו אחים לאור כפיפותינו למצוותיו של אלוהים. אנו אחים בשעה שאנו קשובים לאב, כאשר אנו משבחים ומכבדים אותו.

שיעור 3 מלחמה או התנ"ך: הנביאים נגד מלחמת וייטנאם

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), הנביאים (משכל, 2026), עמ' 296-305

מדוע בימי קדם ניעורו כה מעט קולות מחאה כנגד עריצות-הלב של האדם? מדוע בני אנוש צייתנים כל כך, מוכנים להרוג ומוכנים למות לשמע קריאתם של מלכים וראשי שבט? אולי מפני שהם סוגדים לעוצמה, מעריצים את מי שמצווים על הפעלת עוצמה, ומשוכנעים שרק בכך יגבר איש... כאשר הנביאים הופיעו, הם הכריזו שהעוצמה אינה עליונה על כול, החרב היא תועבה, שהאלימות מגונה... הנביאים, שתהו על התאהבות האדם בעוצמה, עמדו על כך שהמלחמה אינה רק חסרת מוסריות; היא גם חסרת תוחלת ואבסורדית... וכפי שהיה בעידן הנביאים, כך כמעט בכל עידן ועידן: כולנו משתגעים, לא רק באופן אישי, אלא גם ברמה הלאומית. אנו חוקרים מקרי טבח ורצח פרטיים, אך מכריזים מלחמות וטובחים בעמים שלמים... עמוס זעק נגד מעשי האכזריות שהאומות השונות ביצעו זו בזו – אומות שהשילו מעליהן כל רחמים... ישעיהו התמלא גועל כלפי הנעליים הצבאיות, כלפי כל מדים מגואלים בדם... לפי ישעיהו, שורש כל הרוע הוא תחושת הריבונות הכוזבת של האדם, וממנה נובעות גאוותו, יוהרתו ויומרתו... הנביאים היו האנשים הראשונים בהיסטוריה שהתייחסו להסתמכות של אומה על כוח כרוע. הושע גינה את המיליטריזם כאילי.

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי),

"השערורייה המוסרית של וייטנאם", אתר מכון הרטמן

זה מוזר להתעורר בוקר אחד ולגלות שהוכנסנו לבית משוגעים בזמן שישנו בלילה. זה עוד יותר מוזר להתעורר ולגלות שהיינו מעורבים בטבח ובהרס מבלי שידענו זאת. מה שנעשה על ידי הממשלה שלנו נעשה בשמנו. העבודה שלנו, העושר שלנו, העוצמה האזרחית שלנו, הסכמתנו שבשתיקה – מושקעים בייצור ובשימוש של ה"נפאלם", של הפגזים והמוקשים שמתפוצצים ומביאים קטל וחורבן לווייטנאם... אני מעורב אישית בסבלם של האנשים שנפצעו בקרב, בחזית ובכפרים, במשלוח חומרי נפץ ובהפעלת הרובים... אני יודע שהיושרה שלי עצמי נכרתה באותו טבח. בחברה חופשית, כולם מעורבים במה שחלק מבצעים. חלק אשמים, כולם אחראים...

אפילה נוראה פשטה על נשמתנו. האם יהיה סוף למפח הנפש, קץ לייסורים? המפגש בין האדם לאלוהים הוא מפגש בתוך העולם. אנחנו נפגשים בסיטואציה של סבל משותף, של אחריות משותפת. כך עולה האמונה באל אחד, שבעיניו אין דיכוטומיה בין כאן לשם, בין אני להם. הם ואני אחד; כאן זה שם, ושם זה כאן. מה שמתרחש שם קורה גם כאן. אוקיינוסים מפרידים בינינו, נוכחותו של אלוהים מאחדת אותנו; אלוהים נוכח בכל מקום שבו האדם סובל, וכל האנושות משורגת בכל ייסורים באשר הם... אני וייטנאמי. אף שאינני יליד וייטנאם, ואינני יודע את שפתה ומסורותיה, אני וייטנאמי. להיות אנושי משמע להיות בלתי-חסין לסבלם של בני אדם אחרים. בני אדם בווייטנאם, בצפון ובדרום, חוו סבל – וכולנו הננו נפגעים...

השאלה המופנית לכל אחד מאיתנו באופן אישי ובאופן ציבורי היא זו: מה עליי לעשות כדי לעצור את ההרג והקטל בווייטנאם? שאלה דחופה זו היא הניצבת לפתח כולנו ברגע זה, היא המאגרת את היושרה שלנו באותה מידה, את זכותנו לקרוא בשמו של אלוהים, שהוא אבי הווייטנאמיים והאמריקנים כאחד...

גרועה ממלחמה היא האמונה שמלחמה היא בלתי נמנעת. אין דבר כזה "מלחמה בלתי נמנעת"... אין פתרונות צבאיים לבעיות אנושיות; אלימות ושפיכות דמים אינם תשובה לייסורי אנוש... אל לו לאדם להחליט מי יחיה ומי ימות, מי יהרוג ומי יזעק באילמות. הלוואי שאף אחד לא ינצח במלחמה הזו; הלוואי שכל הצדדים יזכו בזכות לחיות בשלום.

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), הנביאים (משכל, 2026), עמ' 309-333

ייתכן כי הנביא הוא האדם האוניברסלי הראשון בהיסטוריה; אכפת לו מכל בני האדם, והוא פונה אל כל בני האדם. לא קיסר של אימפריה הוא שהעלה לראשונה את הרעיון בדבר אחדות כל בני האדם, אלא נביא... "הלוואי אב אחד לכלנו? הלוואי אל אחד בראנו? מדוע נבגד איש באחיו, לחלל ברית אבתינו?" (מלאכי ב, י)... מהי ההיסטוריה? מלחמות, ניצחונות, ושוב מלחמות. כל כך הרבה הרוגים. כל כך הרבה דמעות. כל כך מעט חרטה. כל כך הרבה פחדים. ומי יכול לשבת בדינם של קורבנות האכזריות כשחרדתם הופכת לשנאה? וכי קל לשמור על החרדה מהרשע שלא תהפוך לשנאת הרשע? העולם רווי בדם, והאשמה אין-סופית. וכי עלינו לנטוש כל תקווה? מה שהציל את הנביאים מייאוש היה החזון המשיחי שלהם והרעיון שלהם על אודות יכולתו של האדם לשוב בתשובה. החזון הזה והרעיון הזה השפיעו על הבנתם את ההיסטוריה. ההיסטוריה אינה מבוי סתום, והאשמה אינה תהום.

תמיד יש דרך מוצא מן האשמה: תשובה, או פניית האדם לאלוהים. אף שהנביא הוא אדם שחי בחרדה, יש בכוחו להתעלות מעל חרדתו. מעל כל חשכת הניסיון מרחף החזון של יום אחר... "ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים ולאשור, ברכה בקרב הארץ. אשר ברכו ה' צבאות לאמר: ברוך עמי מצרים, ומעשה ידי אשור, ונחלתי ישראל" (ישעיהו יט, כג-כה). מצרים ואשור היו לכודות במלחמות קטלניות. בשונאן זו את זו, היו שתיהן גם אויבותיה של ישראל... כיצד הרגיש ישעיהו, בן לעם שהוקיר את הזכות להיקרא מפי ה' "עמי, מעשה ידי", כלפי מצרים ואשור? אלוהי ישראל הוא גם אלוהי אויבותיה, בלא שתכרנה אותו, ולמרות התרסתן כנגדו. האיבה בין האומות תהפוך לידידות. הן תחיינה יחדיו כאשר הן תעבודנה את אלוהים יחדיו [כל השלוש תהיינה במידה שווה עם נבחר של אלוהים].

שיעור 4 המדינה או ישראל? השינויים ביחסו של השל לציונות

אברהם יהושע השל (בתרגום המרצה), "להיות יהודי: מה משמע?" (1951)

ישראל משמע מארג רוחני, שבו האנושי והעליון, הטבעי והקדוש, באים בברית נצחית... עבורנו, היהודים, לא ייתכן קשר עם אלוהים ללא קשר עם ישראל. בנושנו את ישראל, אנו זונחים את אלוהים... יש לי אמונה באלוהים ואמונה בישראל. אף שכמה מבני העם סטו מן הדרך, ישראל נותרה בת זוגו של אלוהים. איני יכול לשנוא את אשר אלוהים אוהב.

אברהם יהושע השל (תרגום יהודה יערי ופנחס פלאי) שמיים על הארץ
(מוסד אברהם יהושע השל, תשל"ו), עמ' 15-16

רובנו נכנעים לבעלות הממגנטת של הדברים ומעריכים אירועים על פי תוצאותיהם המוחשיות. אנו מוקירים דברים המוצגים לראווה בממלכת המקום... מה הוא כלי-החפץ המקודש ביותר שהיה מעולם עלי אדמות, לא שני לוחות האבן שקיבל משה מסיני?... וירא את העם מכרכר מסביב לעגל וישלך את הלוחות וישברם לעיניהם... היהודים במזרח אירופה חיו יותר בזמן מאשר במרחב. דומה כאילו נשמתם הייתה תמיד בדרך, כאילו סוד לבנם לא הייתה לו זיקה כלל לדברים... שם, במזרח אירופה, שב העם היהודי אל עצמו. הוא אינו כאורח-נטה-ללון בבית אחרים, שהוא אנוס תמיד ליתן דעתו למנהגיו והליכותיו של בעל הבית...

אברהם יהושע השל (תרגום עזן מאיר-לוי),

אלוהים מבקש את האדם (מאגנס, תשס"ג, עם תיקוני תרגום של המרצה), עמ' 333-334

השתייכות לעם ישראל היא כשלעצמה מעשה רוחני... עצם הישרדותו של עמנו היא קידוש השם. אנו חיים כנגד הסכנה. עצם קיומנו הוא סירוב להיכנע לנורמליות, לביטחון ולנוחות... האלטרנטיבה לקיומנו כיהודים היא התאבדות רוחנית... האמונה היהודית כוללת התקשרות לאלוהים, התקשרות לתורה, והתקשרות לעם ישראל.

ישנה זיקה ייחודית בין עם ישראל לארץ ישראל. אפילו לפני שנהיה ישראל לעם, הייתה הארץ יעודה לו. מה שאנו עדים לו בימינו הוא תזכורת לעוצמת הבטחתו המסתורית של אלוהים לאברהם, וראיה לעובדה שהעם שמר הבטחתו, "אם אשכחך ירושלם, תשכח ימיני". יהודי שאהבת ציון קמלה בלבו, נחרץ דינו לאבד את אמונתו באלוהי אברהם, באלוהים אשר נתן את הארץ כעירבון לגאולת כל האדם.

בני ישראל נאנקו בסבלותיהם. בצאתם ממצרים, מארץ שופעת מזון, הם הובלו למדבר... הם כמעט נכונים היו לסקול את משה... אולם לאחר שעבדו את עגל הזהב – כאשר אלוהים החליט לפרוש מעמו ולא לשכון עוד בתוכם, ולהפקיד מלאך על משימת הדרכתם מן המדבר לארץ המובטחת – אמר משה: "אם אין פניך [אתה עצמך] הולכים אל תעלנו מזה". אולי זהו סוד סיפורנו ההיסטורי: לבחור להישאר במדבר מלהינטש על ידי אלוהים.

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), אלוהים מאמין באדם: היהדות, הציונות והצדק החברתי של אברהם יהושע השל (דביר, 2011), עמ' 135-139

לא נצליח בבדק הבית בתפוצות בלי התקשרות בארץ ישראל, בלי אירא דארץ ישראל... על ארבעה דברים היהדות עומדת: על אלוהים, התורה, עם ישראל וארץ ישראל. והמאבד אחד מהם כאילו איבד את כולם. כולם מעכבים זה את זה... זכינו להקים את מדינת ישראל. הגיע הזמן לקומם את בית ישראל. מדינת ישראל היא בארץ הקדושה. בית ישראל הוא בכל מקומות מושבותינו, בית שיש בו חלונות פתוחים לתוך ארץ ישראל.

אברהם יהושע השל (תרגום דוד בר-לבב), ישראל: הווה ונצח (ההסתדרות הציונית, תשל"ג), עמ' 91-92

ישנה זיקה ייחודית בין עם ישראל לארץ ישראל. אפילו לפני שנהיה ישראל לעם, הייתה הארץ יעודה לו. עוד טרם נהיה העם לעם כבר הייתה ההבטחה, הבטחת הארץ. בחירתו של אברהם ובחירתה של הארץ נכרכו יחדיו. הבטחת הארץ לאבות היא הנעימה החוזרת של חמשת חומשי תורת משה... תקומתה של מדינת ישראל היא אימותה של הבטחה זו... כל ניסיון לפגוע בקשר החי בין ישראל העם לישראל הארץ הוא עלבון לאמונה התנ"כית. החטא החמור של בני ישראל במדבר היה עבודת עגל הזהב – אולם חטא זה נסלח. ברם, כאשר בהשפעת המרגלים שנשלחו לתור את הארץ ושבו והוציאו דיבת הארץ רעה, איבד העם את אמונתו שייכנס אי-פעם לארץ – חטא זה לא נסלח. על עוון המרגלים וקבלת דיבתם הרעה מת דור המדבר. הקדוש ברוך הוא יכול היה לוותר על כבודו שלו, אך לא יכול היה לסלוח על עבירת דיבת הארץ המובטחת. מה שאנו עדים לו בימינו הוא תזכורת לעוצמת הבטחתו המסתורית של אלוהים...

שיעור 5 אלוהים מבקש את ישראל: "העם הנבחר" בהגותו של השל

אברהם יהושע השל (תרגום עזן מאיר-לוי), אלוהים מבקש את האדם
(מאגנס, תשס"ג, עם תיקוני תרגום של המרצה), עמ' 334

התנסותם של בני ישראל באלוהים לא התפתחה מתוך חיפוש. עם ישראל לא גילה את אלוהים; עם ישראל התגלה על ידי אלוהים. היהדות היא בקשת אלוהים אחר האדם. התנ"ך הוא עדות על פניית אלוהים לעמו. יש בתנ"ך פסוקים רבים על אודות אהבת אלוהים לישראל, יותר מאשר על אודות אהבת ישראל לאלוהים. לא בחרנו באלוהים; הוא בחר בנו. לא קיים מושג של "אל נבחר", אך ישנו רעיון של "עם נבחר".

רעיון זה אינו מרמז להעדפת עם, על סמך אפליה בין עמים מספר. איננו אומרים שאנו עם נעלה. "עם נבחר" משמעו עם שאלוהים פנה אליו ובחר בו. משמעותו של מונח זה עולה מן היחס לאלוהים, ולא מן היחס לעמים אחרים. משמעה אינו סגולה הטבועה בעם, אלא יחס בין העם לאלוהים.

אברהם יהושע השל (תרגום עזן מאיר-לוי), אלוהים מבקש את האדם
(מאגנס, תשס"ג, עם תיקוני תרגום של המרצה), עמ' 205

התגלות אינה מתרחשת בשעה שאלוהים ניצב לבדו. שני המונחים הקלאסיים לרגע מעמד הר סיני הם "מתן תורה" ו"קבלת תורה". היה זה הן אירוע בחיי אלוהים והן אירוע בחיי האדם. על פי אגדת חז"ל, ה' פנה לכל שבט ואומה והציע להם את התורה לפני שנתן אותה לישראל. הפלא של קבלת ישראל את התורה היה מכריע כפלא הבעתה בידי אלוהים. אלוהים היה בודד בעולם עד שעם ישראל התארגן עמו. בסיני גילה אלוהים את דברו, וישראל גילו את הכוח להיענות. ללא הכוח להיענות, ללא העובדה כי היה שם עם שהיה נכון לקבל, לשמוע, את המצווה האלוהית, לא היה מתאפשר מעמד הר סיני. שכן מעמד הר סיני כולל הן הצהרה אלוהית והן השגה אנושית. זה היה רגע שבו אלוהים לא היה לבדו.

אברהם יהושע השל (תרגום דרור בונדי), הנביאים (משכל, 2026), עמ' 102-103

משחר הופעתה של דת העברים, האמונה שאלוהים בחר בעם הזה לשאת את בשורתו היתה אבן הפינה של אמונת ישראל ואף מקלט לעתות צרה. ועדיין, הנביאים חשו כי עבור רבים מבני-זמנם היתה אבן-פינה זו לאבן-נגף, והמקלט – למפלט. הם היו מוכרחים להזכיר לעם שאסור לו להבין בטעות את אמונת הנבחרות כאפליה אלוהית או כחסינות מתוכחה, אלא להפך: להיבחר משמע להיות חשוף למלוא חומרת הדין והתוכחה האלוהיים. "שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה, אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עֲלֵיכֶם [נגדכם], בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַל כָּל הַמְּשַׁפְּחָה, אֲשֶׁר הָעֲלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לֵאמֹר: יֵרַק אֶתְכֶם יְדַעְתִּי, מִכָּל מְשַׁפְּחוֹת הָאָדָמָה; עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם, אֶת כָּל עֹונֹתֵיכֶם" (עמוס ג, א-ב)

האם אמונת הנבחרות משמעה שאין אלוהים אכפתי אלא לישראל לבדה? האם מיציאת מצרים משתמע שאלוהים מעורב אך ורק בתולדות ישראל ומתעלם לחלוטין מגורלן של אומות אחרות? "הלווא [האם לא] כבני כשניים אתם לי בני ישראל? נאם ה'. הלווא [האם לא] את ישראל העליתי מארץ מצרים, ופלישתיים מכפתור, וארם מקיר?" (עמוס ט, ז). האומות שנבחרו לשם השוואה זו לא התבלטו בעוצמה וביוקרה – כמצרים או אשור – אלא להפך, הן היו אומות שבזו להן ושטמו אותן. צבעם של בני כוש היה שחור, ובאותם ימים רבים מהם נמכרו בשוקי העבדים. הפלשתים היו אויביה המושבעים של ישראל, והארמים המשיכו להוות איום על הממלכה הצפונית. אך אלוהי ישראל הוא אלוהי כל העמים, והאכפתיות שלו נתונה לכל ההיסטוריה האנושית.